

SZABÓ JÓZSEF:

NYELVJÁRÁSI SZÖVEG KOPPÁNSZÁNTÓRÓL

Annak ellenére, hogy a gépi eszközök (elsősorban a magnetofon) elterjedése a korábbi gyűjtési módszerekhez viszonyítva rendkívül kedvező lehetőséget teremtett összefüggő nyelvjárási szövegek fölvételére és lejegyzésére, sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a magnetofonnal való adatrögzítés előnyeit korántsem aknázza ki dialektológiai kutatásunk, hiszen önálló kötetben vagy pl. különféle évkönyvekben, folyóiratokban meglehetősen kevés szövegközlés látott napvilágot az utóbbi három-négy évtizedben is. Régóta foglalkoztat az a kérdés: vajon mi lehet ennek az oka. Az ugyanis közhelynek számít a nyelvjáráskutatásban, hogy a magnetofonnal fölvett nyelvjárási szövegek, ha a dialektológiai és technikai kívánalmaknak egyaránt megfelelnek, a hangtától a szókészleten át a szövegtani célú vizsgálatokig sokoldalúan hasznosíthatók.

A szövegközlések viszonylag csekély számát két tényezővel magyarázom. Az egyik az, hogy a fölvételek elkészítése (pl. a jó adatközlők kiválasztása), a szövegek gondos lejegyzése, fonetikus átírása nagyon időigényes feladat. A másik okot abban látom, hogy a nyelvjárási szövegek gyűjtését és közzétetését – különösen az utóbbi években – a magyarországi nyelvészek bizonyos köreiből lebecsülik, rangon alulinak tartják, s például a különféle dia-

lektológiai vizsgálódásokkal, a földrajzi nevek gyűjtésével és közzétételével együtt nem tekintik igazán tudományos értékű munkának. (Hogy ez a szemlélet milyen hatással van a fiatalabb nyelvésznemzedék kutatásaira, azt jól mutatja az utóbbi időben megjelent cikkek, tanulmányok témaválasztása.) Pedig nem volna szabad megfélekedni arról, hogy a nyelvjárások visszaszorulása miatt – részben a leletmentés, részben a köznyelvi hatásra bekövetkező nyelvi-nyelvjárási alakváltozatok gazdagsága s ezek rögzítése céljából – soha nem volt annyira sürgős a szöveggyűjtés, mint éppen napjainkban. Továbbá azt is szem előtt kell(ene) tartanunk, hogy ezt a munkát nekünk, magyar nyelvjáráskutatóknak kell elvégeznünk. Ezért is tölt be fontos feladatot a magyar szakos (egyetemi és főiskolai) hallgatók képzésében a dialektológia mint tantárgy, amelynek keretében többek között a nyelvjárási anyaggyűjtés elméleti és gyakorlati kérdéseinek megismerésére egyaránt lehetőség adódik.

A nyelvjárási szövegek fölvétele nem csupán azért jelentős, mert forrásértékű anyagot nyújthat több tudomány szak számára, hanem amiatt is, hogy a terepen végzett gyűjtőmunka a benne részt vevő hallgatókban érdeklődést ébreszthet a nyelvészet iránt, illetőleg az esetleg már korábban kialakult vonzódást még inkább elmélyítheti. Ez utóbbi szempont már csak azért sem lebecsülendő, mert a magyar nyelvjáráskutatás – sajnálatos módon – utánpótlás gondokkal is küszködik. S ennek a helyzetnek a bizonyos fokú megváltoztatásában szerepet játszhatnak a hallgatók számára szervezett nyelvjárási tanulmányutak, amelyek nemcsak gyűjtésmódszertani tapasztalatokkal vértézhetik föl a diákokat, hanem kinek-kinek akár életre szóló nyelvi-nyelvjárási élményeket, gazdag szakmai ismereteket is jelenthetnek.

Mindez annak kapcsán merült föl bennem, hogy eszembe jutottak azok az Eger környéki nyelvjárási gyűjtőutak, melyeknek előkészítésében és lebonyolításában mindig készségesen segített tanszékünk oktatóinak és hallga-

tóinak a most 70. születésnapját ünneplő Fekete Péter tanár úr. Az ő önzetlen, lelkiismeretes és szakmaszeretetről, hozzáértésről tanúskodó támogatása nélkül kevesebb és kevésbé értékes fölvétellel térhettünk volna haza. Mind ezért ezúton is köszönetet mondok neki, aki pályája során maga is szép példát mutatott az eredményes nyelvjárási és névtani vizsgálódásokra. Az 1970-es és 80-as évekbeli, a Palócföldön folytatott nyelvjárási gyűjtésekre is visszagondolva kívánok Fekete Péter tanár úrnak jó egészséget, hosszú életet, töretlen alkotóerőt és további eredményes munkát.

Az itt közölt nyelvjárási szöveg fonetikus átírásában a Deme László kidolgozta hangjelölést (vö. MNyj. II, 18–37) alkalmaztam. Az adatközlő nevét és életkorát, valamint a fölvétel idejét a szöveg végén tüntettem föl.

Szórakozás, táncalkalmak régen

– A mi kislán korungba | nagyon | nem ijen helzed vót, mind most van. Nagyon eltérő vót tüle. Mer bizony mikor az iskolába méntünk, örültünk, ha kaptunk ëty tojást. Azér kaptunk ëty tasakka kis cukrot. Na és aszt a cukrod bizony csak kënyérrel ëhettük mëg. Hát közbe mëgnödögëtünk. Vótunk tizen-tizënkëtten ëtyforma idősök, és hát közbe mëg'gyütt az is, hoty hát e lehetët mënnyi a farsangi bálba. Na és közbe összejöttünk hol az ëggyönkné, hol a másónkná. Nagyon örültünk, mikor a szüleink mëgengették, hogy most nálunk is lehettek, összejöhettek. Vótak hozzángvaló gyerekek is. Hát asztám mind a surgyánka gyerekek, lányok, elnevedgëtünk. Utóbb ëggy-ëk kizs bort is kaptunk, és nagyon jól érésztük magunkat. Hát közbe muladgattunk, de bizon hama lëjárt az idönk. A szülök nevellése utám mënni köllöt haza. Hát mit tëhettünk? Mink nem mertünk ellenüg beszényi, mer az vót a parancs. Na és közbe mëgjött a másik vasárnap is. Utánna ujra csak méntünk a másik kis háshó. Na közbe | hát csak jól érésztük, de bizon hama lëjárt a farsanG.

(– Hogyan zajlott le egy ilyen multság?)

– Hát a multságba vót ety kis nevedgállás, ety kis nóta, közbe táncú-tunk is a magunk móggya szérint. Hát akkor vittünk eggy-ék kis kosztot is, mer persze hát azér job kedvüng vót, amikor innya is kaptunk ety kizs bort. Nëm vót ám akkor még szó^udaviz. Ety kis nohabor vót, ijen kis ócska noha-bor, de mi annak is nagyon örütünk. Hát, na és akkor persze vót ek közöt citëra is. Sód vót ókor, hogy etypár fillért mëgreckérosztunk, vót hërmunika is köszte. Az én édésapám is az vót. Bizony nagyon sokat szokott a mi ban-dánknak muzsikányi. Hát persze ugyë ém mëg mëg akkor kapóssabb izs vó-tam, mer hát az én édésapám hát az muzsikás, hát akkor má asztat csak e köl hijnya. Hát mëg a szülőknek is azér csak, azok is örútek a gyerekeknek, csag bemëntek, mëgnészték. Hát mit mongyak? Vót sokszor annyi legény, amennyi lány vó^ut. Hát | jól érësztük magunkat.

(– Hogyan készülődött a lány a bálba?)

– Hád bizony nagyon örültünk má mikor mëg akart a farsang gyünnyi. Mikor emút a karácsony, hú, mongyuk, mos má majd lëssz ám nekünk ëk kis, ëk kizs vigalom. Szëgény édésanyám gyószkölödöt rajta, hogy bizony hogyan is tuggya a báli ruhánkot... Nëm ijem bizony, mim most, hanëm vó^ut akkor bö ruha. Mëk far izs vót hozzá. Hád bizony cipő së gyutot hozzá, mer abba csak cifratutyiba köllöt lënnyi. Mëg bizony vót piros kapcánk is, mëk fehér flórcapcánk is. Hád bizony nagyon küzdelmessen tutták a szülejink összeszënnyi. De bizony mikor föl^ütösztetteg bennünket, nagyon örütünk neki. Na és a tutyit azér könnyebbem mëkcsinátuk, mer aszt házilag e tuttuk készittenyi. Vótag birkák. Lënyirtük, akkor fődóosztuk. Közbe mëkföstöt-tük. Na és asztat mëkkötöttük. Nagyon szép cifrákra kikötöttük, kiraktug belinërrel színësre, rózsaszünü. Sarkát, mëg vót ugy, ha nëm röstetük, az

ódalát is kikötöttük. Na hát most a lábunkom megvót azér, de fönt am mők kölcségbe kerút. Azd bizony bódba köllöt nehéz pénzér, drága pénzér megvénnyi. De azér csak a szülők mőkcsináták a kedvünkér. Akkor vótak nagyon kemény péntöleink. Vótak. Pufándling vó^{ut}. De még bórákszot is tettünk a péntöbe, hoty hát keménnyek légyenek. Örütünk neki nagyon. Akkor vót nagyon bodros ingünk is, piros szallagos. Még, még még vót a nyakunkon izs valami. Valami uan régifajta lánc. Na és akkor ezek minD | nagyon szépég vótak, nagyon cifrág vótak. Nagyon tuttuk neki örünyi. Na és még a hajunkon vót a, a fonyásosféle, mindëmféle konty. Akkor vótak a küjes csatok, a fésük. De még muskádlit is túsztung bele, mer nagyon örütünk, hogy nagyon cifrák légyünk. Mer hát szép a mostani viselet is, de azér akkor mikor fölötsztünk, mők sokka cifrábbag vó^{ut}tunk. Nagyon örútek a szüleink is nekik, pedig nagyom mők szemvettek érte. Na de akkor közbe, hát jó vam mos má fölötsztünk. Emëntünk. Emëntünk hun az éggyik hászhó, hun a másikhó. Hád bizony vittük a sűttojást. Örütünk neki, mos farsang van, mos nëmcsak a ruháng diszlik, de még jó is lakhattunk. Mer bizom máskor csak ëttünk éggy-ëty tányér pipicét. Amikor...

(– Mi volt az a pipice?)

– Hát aszt, ujam pempónek mongyák sok helënn. Akkor mink máskor csak nagyon sokat aszt ëttünk, pipicét. De bizony mikor emëntünk farsagúnyi, akkor még, hát kaptunk ëk kizs vindzsába sűttojást. Hum vód benn ëty falat szalonna, hun nëm vód benn. De hát mink annak is örütünk. Még ókor ëk kis kóbászt is kaptunk. Ekkor még'gyütt a kedvünk. Mők hát, mind ahogyan má montam is, ëk kizs bort is kaptunk. Hát akkor táncútunk a gyerekekkel. A gyerekek is nagyon szép bö gatyára, kalapossam fő vótak ötözve. Azok is régiessen. Hát, mők csizma vót rajtuk, mellény. Nagyon tuttak neki örünyi. Hát persze, esőbe örütünk a ruhánknok, utánna örütünk,

18

hogy most nekünk izs van ëty kis farsangunk. Jól érésztük magunkat, mer cifrák izs vótunk, mer asz csak ókor vó^{ut}.

(– Hogyan zajlott le a multság?)

– Hát nagyon jól érésztük a mulaccságbo magunkat. Gyerëkëk is ëggyet-ëggyet kurjantottak. Monták, hogy ëjjën a piros kapcaszár, mer nagyon örütek neki. Akkor mikor körbe játunk az összezs gyerëk mëg a lány, hát persze nagyon jól érésztük magunkat. Hát aszt mënt a zene. Zenész mëk közbe od vót körbe. Ahogyann a fijatalok körbe vótak, a zenész mëk közibünk át, am mëg mëg jop kedvet adott. Na és összegyülekëszttünk. Hát mikor? Ujan öt óra felé, iskola utánn. Mer hát azér köllött akkor is, mëk tizënnëgy éves korungba is iskolábo járnýi. Akkor iskola utám mire fölötöszköttünk, emëntünk. Akkor betartot legaláp tisz-tizënnëgy óráig, mer tovább nëm kaptunk szabaccságot. A szülök akkor asz monták: gyerëkëk, má régën ehuszták a harankszót, hazafelé! Hát ëk kicsit hunnyászkottunk, hoty hát nëm nagyon teccët nekünk së, hoty haza köl mënni, de hát mindëggy, mëk ha jó kedvüng vót, akkor is fébe köllöt hannýi.

(– Milyen alkalma volt a fiataloknak táncolásra farsang után?)

– Hát farsang utám mongyuk, od vót a bót. Utánna mikor kigyüttek a jó üdök, akkor csak újra összemëntünk ëggy-ëty hászhó. Vagy mongyuk azogba a kis udvarogba is összegyülekëszttünk, aszt ot muladgattunk. Akkor hát ott izs beestélëdëtt. Szóval jól érésztük magunkat. Utyhogy emuladgattunk. Akkor mikor mëg'gyütt a jó idő, májjus, hád bizony vártuk, hogy majd álittanak ám a gyerëkëk nekünk májjusfát is. Hád bizony vót. Kinek mëgmonták, kinek nëm. De hát azér mink csak nagyon erössem vártuk, hátha mink izs belekerütünk abba a sorba, hogy nekünk is lësz májjusfánk. Hát mëk ha a szülök monták is, fekügyünk lë, de mink azér csak nëm tuttunk nyugottan

fekünni, mer hátha hozzák az éjjel a májjusfát. Hát akkor mégis | hoszták. Hát főketünk. A szallagok késszeg vótak. Akkor boros... ek kizs borosüvegét tettünk a májjusfáro. Mëk hát mongyuk a | édësapám is főket, asztán lëálitották a májjusfát. Akkor közbe a gyerekëket, mëk hát mikor nagyop korba, akkor mëg má legényëket, akkor mëg behijtuk azokat is. Hát hogy ëk kicsit ivogassanak. Hát jop kedvük lëssz, mer mingyá jobban ehijnag bennünket táncúnyi is. Hát aszt jó van azér a másik lányoknak izs vittek. De bizony a gyerekëk, mire lëálogatták a májjusfát, jól beruktak. Na és aszt a májjusfát persze ugyë nëm mindënkinek álitották, csak annak, akinek hád vód valaki szeretőjje. Mer hát ugyë azér csak annak köllöt lënni, hoty hát huz ehhöl a lányhó, hát csak annag viszëk. Hád bizony akinek nëm vittek, az nagyon eszomorodott. Persze akineg vittek, hát am mëg ugyë örüt neki nagyonn.

(– Hogyan szerezték be a májjusfát a legények?)

– A májjusfád bizon azok is lobva tuttag beszëreznyi. Mer elmëntek az erdőbe – má vót ugy, hogy ëty héttel előbb is emëntek –, és az erdész ezavarta üket. Mer hun sikerüt nekik elopnyi, hun nëm. No de hát mindëggy, azér csak addig gyöszköttek – vaty fizették vagy lopták, vagy mikor hogyan tutták –, hogy a lányoknak azér csag beszërezzék. Na és hát persze, hát csak ara gondút ez a fiyu, hogy | hát maj csak eszt a lánt akarom én elvënni. Hát jó van ugyë udvarúgattunk mëk hád beszégettünk, mëk hát ugyë, mind akkor is szokták, hoty hát, hát szeretöm van. Akkor nëm | csak ebeszégettünk. Asztán hád bizony ugyë közbe azér mëg'gyütt a májjus, lëálogatták a fát, és utánna hád eszt ki is köl táncúnyi. Mer hát azér sok pénzbe kerüt, mer lektöp-ször uty köllött a bort is mëgvënni. Akkor hát csag valamit, ha sütemény, torta nëm vót is abba az üdőbe mëg, ugyë azér csak az a kuglóf, kalács, az is csak pénzbe kerüt. Hát jó vam persze jobban örütünk talán neki, máskor a kuglófnak mëg a kalácsnak, a likaskalácsnak, mind most a tortánok. Na és

akkor mindéggy, hát a szülők azér a gyerek örömiér mekszöröszték aszt, hoty | hát persze jól érözze a gyerekém magát. Asztán ott is csak öszegyütünk. Hád vótunk tizen-tizenketten. Mëk hát | vót ugy, hogy másik | pajtasok iza gyüttek öszze, utyhogy az egész iskola gyerëkei öszegyüttek. Na és ot nagyon jól mulattunk. Na és persze az a májjusfa lektöpször nem kerút ki a májjus hónabbu, mer annyiam vótunk, hogy még a juniuzsba iza belekerútünk. Asztán ugyë hát ot persze vendégëket is, azér máskor is csak hijtung vendégëket. A körösztantyáinkat mëg esetleg nénéinket, bátyáinkat hát azér csak akkor is mëkhijtuk. Ami ki nem kerút a májjuzsba, belemëntünk a juniuzsba. Akkor is jólesött az a mulaccság. Hát | bizony azér nem kevés pénzüngbe kerút, de mëgerzte, mer jól érösztuk magunkat. Na és utánna kezdött a szántai bucsu lënnyi Bërtalankor, agusztus huszonnegyedikén. Hú, hát annak mëg mëgen nagyon örütünk! Mer gyüttek a vidéki gyerëkek is. Persze hát azok mëg ritkán látó vendégëk, azoknak mëg mëg jobban örütünk. Akkor mëk hád vótág bazárusok is. Bazárusz bizon nagyon sog vót. De örütünk, hotyha a gyerëkég vëtteg ëggy-ëk kis poharat, vaty pedig ëgy brostüt. Mer akkor azoknak së sok pénzüg vót. Na de mindéggy, evve mëgvót az a vigalom, hogy utánna mëgvót az ismereccség, utánna mulattunk. Hát mit mohhatok erü is, mind aszt, hoty hát a lányoknak, legényëknek nagyom vigalmas az életük. Azok féretëttek, hogy mijen nehezen tuggyuk mëgvënnyi aszt a gyöngyöt mëg aszt a brostüt. De azér csak mink örütünk a jó^u mulaccságnok, a zenének. Bucsú délutám mëg naty szokász vót az is, hogy nagyon keményitët pëntöbe mëg a fodros szoknyábo... Hád bizony öszfegöctünk ugy, hoty sokszor mëk két sorba së fërtünk el az uccán. Hát persze akkor örütünk, amëllönk után gyütt ëggy-ëgy gyerek. Asztám bizony hun eszt monták, hun amaszt. Akkor csak el-enevedgëtünk. Elátunk az ëggyik sátorhol is, mëg a másig bazárushol is. Hád bizony aszt ott enevédgëtünk. Na de még a délutá-

ni bucsuba még mennyire sokat ért a ringlispi! Bizony ugy örütünk, mikor a bö péntöt horta ja ringlisënn a szél! Még vótak a céllövöldék. Hú, a gyerekëg de nagy babákat lútek még a rózsákat! De nagyon örütünk mi neki! Na jó van, hát evvel ejárt a délutánn. Este még elmëntünk a kocsmábo. Od bizon kint a kocsmaudvarba, mer bizony nëm bent a kulturba vótunk ám, hanëm akkor rétüngössen, tutyissan kint a kocsmaudvarba táncútunk. Karikára átunk, a gyerekëk mëk szépen intégettek. Ágnis, gyere be táncúnyi! Ém még örütem nagyon, hogy mëhettem. Hád bizon vót úGy, hoty sokan lëkérték. De vót ugy is, hogy összevesztek értem.

(– Milyen alkalmak voltak a fiatal házásoknak a táncolásra?)

– Hát a fijatal házásoknag bizon csak kamurágbo csinátunk ëggy-ëty kis helet, hogy ot tuggyunk mulatnyi, mer bizony akkor még nëm vótak kulturházok, de bizon mink nagyon jól mulattunk a höppögövel még a citërával. Az vót a zenészünk. Hát asztán a citërának luttol vót a nyele, a citërájjo, akkor a höppögö ez mëk tejesfazégbu vót. A tejesfazékom még ijen disznóhójagbu vót, amivel höppöktek, amivel l zenétek. Szóval ölég asz hozzá, hogy nekünk nagyon jó vót, nagyon jól érésztük magunkat. Hád bizon nagyon örütünk, mer amikor öszegyüttünk, hát mi is lëgyën a mi kis társulatunknak a neve. Ming bizony enevesztük movënak, mer nagyon jól jól érésztük magunkat. Mind ijen koromhó valóg vótak, és hát jól mulattunk. Vót ugy, hogy rëggelig is emulattunk. És hát fölvádvó mënt, hogy hun az ëggyönk kamurájába vótunk, hun a másónknak az istálójábo. De mindëhhun od vótunk. Od vót a höppögö izs velünk még a citëra is, az gyüd velünk mindëhhá. Ez a kis l társaság vót a movëalakulatunk. De nagyon jó vót. Bá még a mái napig így mënne! Most akkor pesze köllött ëk kis ënnyivaló is, mer azér csak mëgehütünk, mer mënt az ivás, hát aszt közbe azér harapnyi is köllöt rá. Hád vitünk, hum vót ëk kis sunka kaláccsol, hun ëk kizs bor. De hát aszt mindëнки

vitte, magunk | ellátásávo vótunk, utyhogy evve véget ért. Sokszor még az vót hosszi, hoty hát | hama mëgvératt, pedig ölék hossziag vótak a farsangi éccakák. Hát aszt persze ugyë jó vóna még most ötfenéves koromba is, ha mulathatnánk. De bizon harmincöt éves korungba bekötötték a koszorunkat. Akkor vége köllöt lënnyi a mulaccságnak, mer a gyerekék ránk nőtek, aszt azutám má nëm vót nekünk ara | tëheccségünk mëk kedvünk së.

Elmondta: Rohonczy Péterné, 52 éves koppányszántói lakos
1972. június 7-én.